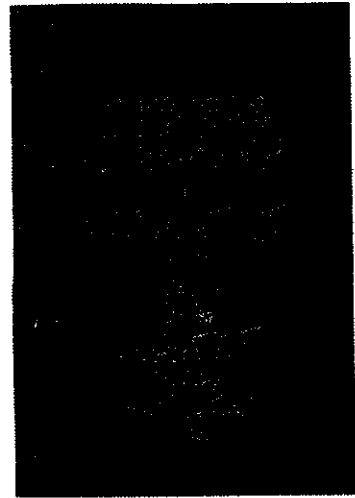

توجه خاص بوده، به طوری که بی اغراق می توان گفت که اکثر شارحان و مدرسین این کتاب ایرانی و یا فارسی زبان بوده اند. از جمله مهمترین شرحهایی که بر این کتاب نوشته شده است شروع مؤیدالدین جنیدی، عبدالرزاق کاشانی، داود قیصری، و عبدالرحمن جامی است که همه آنها به زبان عربی نوشته شده و از میان آنها دو شرح کاشانی و قیصری همواره مورد استناد اساتید و محققین عرفان بوده و شرح قیصری تا همین اواخر در مدارس علوم دینی تدریس می شده است. علاوه بر شرحهای عربی بر فصوص، به زبان فارسی نیز شروحي بر این کتاب نوشته شده است که نخستین آنها، و شاید مهمترین آنها، شرح رکن الدین شیرازی معروف به بابارکنا است.

شروع فصوص الحکم که به زبان عربی نوشته شده است مانند شرح جنیدی و کاشانی و قیصری و جامی و نابلسی و بالی آفندی اکثراً به چاپ رسیده، و لیکن شروع فارسی آنطور که باید از این نعمت برخوردار نشده است. ظاهراً نخستین شرح فارسی که به چاپ رسیده است شرح مولوی حکیم محمد حسن صاحب است که در سال ۱۳۳۲ هجری قمری در لکهنو چاپ سنگی شده است. این تنها شرحی است از فصوص به زبان فارسی که همه فصوص بیست و هفت گانه را شرح کرده است. شرحهای دیگر فصوص به زبان فارسی بجز شرح شاه نعمت الله ولی بر فص اول

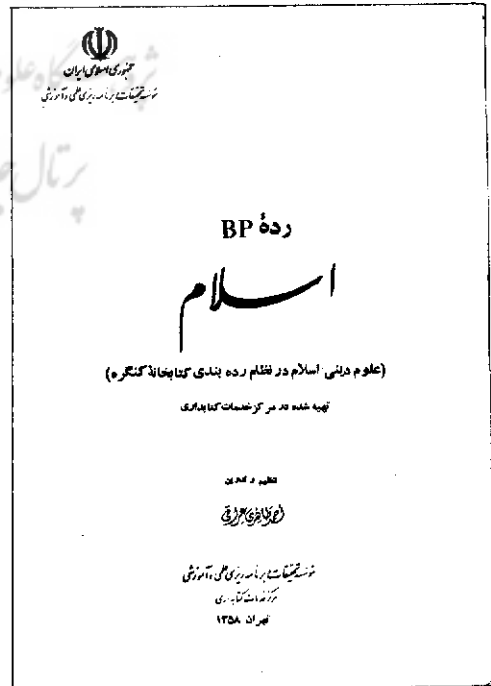

رکن الدین مسعودبن عبدالله شیرازی، نصوص الخصوص فی ترجمه الفصوص (شرح فصوص الحکم محی الدین ابن عربی). به اهتمام رجبعلی مظلومی، به پیوست مقاله ای از استاد جلال الدین همائی، تهران، انتشارات مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه مک گیل با همکاری دانشگاه تهران، ۱۳۵۹، ۳۲+۳۴۰ صفحه، ۸۰۰ ریال.

اهمیت کتاب فصوص الحکم شیخ اکبر محی الدین ابن عربی (متوفی ۶۳۸ هـ. ق.) بر هیچ يك از کسانی که با عرفان اسلامی آشنایی دارند پوشیده نیست. این کتاب بخصوص نزد ایرانیان مورد

طاهری، احمد، رده اسلام (علوم دینی اسلام در نظام رده بندی کتابخانه کنگره)، تهیه شده در مرکز خدمات کتابداری. تهران، مؤسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی، مرکز خدمات کتابداری، ۱۳۵۸، ۱۳۲+۱۷۰ ص، ۳۰۰ ریال.

یکی از طرفه ترین و عمده ترین تحقیقات در عالم اسلام شناسی و مهمترین پژوهش علمی در کتابداری ایران، راهنمای طبقه بندی کتابهای دینی اسلامی است که به نام رده B.P. اسلام، به همت یکی از اسلام شناسان معاصر ایران آقای احمد طاهری عراقی، و بعضی از همکاران ایشان در مرکز خدمات کتابداری، در طی شش هفت سال پژوهش پیگیر، تهیه و اخیراً انتشار یافته است. و شامل يك پیشگفتار، يك مقدمه مبسوط به قلم آقای طاهری در تکوین و تدوین علوم شرعی، و يك مقدمه فنی کتابدارانه، تحت عنوان «کاربرد این طبقه بندی» به قلم خانم پوری سلطانی است، که بعد از آقای طاهری، بیشترین سهم را در تدوین

(فص حکمة الهیه فی کلمة آدمیه)، که همراه با سایر رسائل شاه نعمت الله به چاپ رسیده است متأسفانه هنوز طبع نشده است. شرح بابارکنا که اخیراً به همت دکتر مظلومی تصحیح و توسط مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه مک گیل در تهران چاپ شده با توجه به فقری که از این لحاظ در زبان فارسی بوده مزده ای است به دستداران تصوف و عرفان، بخصوص کسانی که خواهان مطالعه این عربی به فارسی هستند.

رکن الدین که خود شاگرد عبدالرزاق کاشانی و سپس داود قیصری بوده و فصوص را نزد ایشان خوانده است چنانکه خود در مقدمه کتاب نوشته است بنا به توصیه نعمان خوارزمی در مدت چهار سال (از ۷۳۹ تا ۷۴۳) این شرح را با استفاده از آنچه از استادان خود فرا گرفته بوده با عبارات نسبتاً ساده به نحو مبسوط انشاء کرده و آن را *فصوص الخصوص فی شرح الفصوص* نامیده است. وی نه تنها «خلاصه کلام سابقان از شارحان و خاصه مشایخ و استادان خود» (ص ۶) را نقل کرده، بلکه در بعضی موارد آنچه را خود دریافته ذکر کرده و الحق اثری ارزنده در این زمینه پدید آورده است. بابارکنا در این شرح ابتدا عبارتی از فصوص را نقل کرده سپس به شرح معنی کلمات و ذکر نکات دستوری پرداخته و آنگاه شرح عرفانی خود را آورده است.

کتاب فصوص مشتمل بر بیست و هفت فص است که ناظر بر

بیست و هفت حکمتی است که «به دل بیست و هفت پیغمبر که هر یکی عبارت از کلمه اند» (ص ۱۵۴) نازل شده است. علاوه بر اینها، شارح دو مقدمه یکی در باب سبب انشاء کتاب و دیگری در باب قواعد و مقدمات عرفان ابن عربی ضمیمه کرده است.

مصحح این کتاب را با مقابله چهار نسخه خطی که مشخصات آنها بنحوی ناقص در ابتدای کتاب آمده است تصحیح کرده و متأسفانه به علت موانع و مشکلاتی که از حیث مالی برای ناشر پیش آمده است فقط تا انتهای فص سوم به چاپ رسیده؛ و تأخیری که در چاپ کتاب پیش آمده ظاهراً مصحح محترم را دلسرد کرده است به طوری که حتی از نوشتن يك مقدمه کوتاه در توضیح پاره ای از نکاتی که خواننده انتظار شنیدن آنها را از هر مصححی دارد، نظیر خصوصیات نسخه های خطی، روش تصحیح، و معرفی مؤلف و کتاب، دریغ ورزیده است. به جای مقدمه مصحح، در ابتدای کتاب مقاله ای از مرحوم جلال الدین همائی که ده سال پیش نوشته و قبلاً نیز چاپ شده نقل گردیده است. این مقاله بیش از نیمی از آن اختصاص به توصیف مقبره رکن الدین در تخت فولاد اصفهان دارد و نیمه دیگر نیز به شرح شطار و سلسله شطاریه، جز چند جمله کوتاه درباره بابارکنا مطلب دیگری ندارد و ظاهراً فقط برای پر کردن جای خالی مقدمه مصحح کتاب از آن استفاده شده است.

نصرالله پورجوادی

و تنظیم این راهنمای رده بندی داشته است.

این راهنما فضای محدود و تعداد شماره های معدودی را که همراه با دو حرف BP در جدول طبقه بندی کتابخانه کنگره به اسلام اختصاص داده شده، گسترش داده است.

منظور از رده بندی چیست؟ در صفحه ۹۸ همین کتاب، توضیح جامعی در این باره می خوانیم:

«رده بندی بطور کلی عبارتست از دسته بندی و گروه بندی اشیاء بر مبنای تشابهات و تمایزات بین آنها. مثل تعیین گروه های مختلف درختان و گروه های مختلف سنگها و تعیین تمیز و تشخیص بین آنها. این عمل را ذهن بشر برای شناختن و بازشناسی عناصر و اشیاء همواره انجام می دهد.

در رده بندی کتابخانه ای هدف اصلی تسهیل دسترس پذیری به هر نوع اطلاع و دانشی است که در کتابها و سایر رسانه ها اعم از چاپی و غیرچاپی نهفته است. بنابراین در کتابخانه درواقع ما

«اطلاعات» را رده بندی می کنیم و در رده بندی اطلاعات، اصول عملی در مقایسه با اصول نظری از اهمیت بیشتری برخوردار است. به زبانی دیگر منظور از رده بندی در کتابخانه تنها نشان دادن رابطه اساسی اجزاء و عناصر نیست بلکه بیشترین منظور، نشان دادن رابطه ها و ارتباطاتی است که بتواند به تسهیل در امر بازیابی کمک کند. بنابراین مجادله و بحث برسر اینکه آیا «معدن ذغال سنگ» از فروع «معدن» است یا «ذغال سنگ» موردی ندارد. همچنانکه گفتگو برسر اینکه متنوی مولوی جایش در عرفان است یا ادبیات حاصلی ندارد. برحسب نوع کتابخانه می توان آنها را در هر يك از دو محل رده بندی کرد و جای داد.

به همین ترتیب هدف از تنظیم رده بندی اسلام نیز گروه بندی مشابهات و افتراق ممیزات و نشان دادن توالی موضوعات و رابطه بین آنها بوده است بنحوی که هم قابل اعمال در کتابخانه های بزرگ باشد و هم امر بازیابی و دسترسی به مطالب مختلف را

تسهیل نماید.»

آقای طاهری در پیشگفتار خود درباره کم و کیف و نقص و نیازهای طبقه بندیهای موجود، بویژه در ارتباط با مسائل و موضوعات مربوط به اسلام و علوم شرعی اسلامی چنین آورده اند: «در ممالک خاورمیانه قریب پنجاه سالی است که نظامهای جدید طبقه بندی کتابخانه‌یی شناسانده شده است و از همان آغاز نیاز به تعدیل و تکمیل آن طبقه بندیها محسوس بوده است و کسانی که به ترجمه طبقه بندی دیوئی پرداخته اند در باب اسلام و زبان و ادب و تاریخ اضافات و اصلاحاتی جزئی کرده اند که ظاهراً نخستین آنها یوسف داغر لبنانی است، ولی این اضافات اندک و اصلاحات جزئی نقائص طبقه بندیها را جبران نکرد و نیاز به تدوین طبقه بندی علوم اسلامی و زبان و ادب تاریخ همچنان بجا ماند. تا آنکه از دو دهه اخیر با تدریس علوم کتابداری در دانشگاهها و ایجاد مراکز فهرست نویسی و تحقیق علوم کتابداری در ایران و بعض ممالک عربی (چون مصر، سوریه، لبنان و عراق) کتابخانه‌ها نظمی نو یافت و عنایت به فن فهرست نویسی و طبقه بندی فزونی گرفت و کوششهایی آغاز شد برای رفع نواقص طبقه بندیهای دیوئی و کنگره.

طبقه بندیهای دیوئی و کنگره که در بیشتر کتابخانه‌های جهان بکار برده می شود در ایران نیز دیری است که رایج است. ولی این هر دو طبقه بندی در بخش اسلام، زبان و ادب فارسی و تاریخ ایران نقصها و خطاهایی دارد که فقط اصلاحاتی جزئی و افزودن تکمیل ای بسنده نیست. مرکز خدمات کتابداری از گاه تأسیس همت گماشت تا در باب هر یک از موضوعات خاص ایران و جهان اسلام علی جده تحقیق شود و مطابق نظام دیوئی و کنگره طبقه بندیهای تدوین شود چنانکه نه تنها نیاز مبرم کتابخانه‌های ایران و دیگر ممالک اسلامی را برآرد، بلکه آنها را به تأیید و تصویب مؤلفان و مصححان طبقه بندیهای دیوئی و کنگره برساند تا در کتابخانه‌های دیگر کشورها نیز به کار برده شود. و چون طبقه بندی دیوئی موجزتر است و رایج تر، طرحهای مربوط به دیوئی پیش انداخته شد و تاکنون دفترهایی در طبقه بندی علوم دینی اسلامی، زبانهای ایرانی و ادبیات ایرانی براساس طبقه بندی دیوئی از سوی مرکز خدمات کتابداری منتشر شده است.

طرح طبقه بندی علوم شرعی اسلامی براساس نظام «کتابخانه کنگره» در سال ۱۳۵۱ افکنده شد. و چون این طبقه بندی از برای کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی است، برخلاف دیوئی، باید چنان جامعیت و تفصیلی داشته باشد که همه مباحث و مسائل علوم شرعی را در برگیرد، انجام آن زمان گیر بود و نیازمند

درنگ و تأنی و آزمودنها. بعلاوه که در هیچیک از ممالک اسلامی، طبقه بندی‌ای از علوم شرعی اسلامی براساس نظام «کتابخانه کنگره» پیش از این تدوین نشده بود.

روش ما در تدوین این طبقه بندی آن بود که با حفظ قوانین و ضوابط کتابخانه کنگره هم سنت طبقه بندی‌های علمای اسلامی را ملحوظ داریم و هم کتابهای موجود در علوم شرعی را. از این رو نخست طرحی ابتدائی نوشته شد و برآن پایه کتابهای کتابخانه‌های هیات دانشگاه مشهد فهرست نویسی و طبقه بندی شد تا کم و کاستیهای آن طرح آشکار شود. علاوه براین به هنگام فهرست نویسی کتابهای مرکز خدمات کتابداری نیز آن طرح آزموده شد و به تدریج تغییرات فراوان در آن داده شد.

چون ما از نخست برآن بودیم که این طبقه بندی نه فقط از برای کتابخانه‌های ایران بلکه برای همه ممالک اسلامی و مراکز اسلام شناسی باید سازگار باشد، ملاحظه مسائل و مباحث فرق و مذاهب مختلف اسلامی و کتب موجود از هر مذهب و فرقه‌ای ضروری بود. بدین غرض دیدار بعض کتابخانه‌های ممالک اسلامی و مشاوره با متخصصان کتابداری آنها بایسته می نمود. در سال ۱۳۵۲ مجموعه‌های دارالکتب مصر و دانشگاه قاهره اجمالاً دیده شد و با بعض متخصصان کتابداری مصر - و از جمله دکتر عبدالوهاب ابوالنور (استاد کتابداری دانشگاه قاهره) که در آن هنگام به تدوین و طبع طبقه بندی کتابشناختی علوم شرعی اسلامی مشغول بود - مشاوره‌هایی شد، که سودمند افتاد و در طرح نخستین دیگرگونیهایی - از اضافات و اصلاحات - پدید آمد. و چون این طبقه بندی به همه مذاهب اسلامی یکسان نگریسته است و آثار هر فرقه و مذهبی در آن جایی دارد، برخی متخصصان کتابداری مصر پذیرفتند که اگر این طبقه بندی به تأیید و تصویب کتابخانه کنگره برسد، آن را در کتابخانه‌های خود به کار برند، و امید بستند تا مگر در آینده همه کتابخانه‌های ممالک اسلامی در باب علوم اسلامی و زبان و ادب و تاریخ طبقه بندی واحدی داشته باشد. طبع و نشر این طبقه بندی به عللی، چند سالی بتأخیر افتاد، ولی در این میان به هنگام کاربردنش در مرکز خدمات کتابداری، اصلاحاتی در آن شده و برخی مدخلها بدان افزوده شده است. با این همه نمی توان دعوی کرد که این طبقه بندی به کمالی رسیده است. خود معترفیم که کاستیهایی دارد. از آنکه تدوین يك طبقه بندی کامل امری دشوار است و باید به هنگام کاربردنش به خطاها و کمبودهایش برخورد و به تدریج به تکمیلش پرداخت. امیدواریم در آینده با رهنمودهای کتابداران و متخصصان علوم اسلامی نقصها و خطاها رفع شود. این را هم بیفزاییم که اگر چه این طبقه بندی برپایه قوانین

و ضوابط «کتابخانه کنگره» است ولی چون طرح کلی و تقسیمات داخلی هر علم مأخوذ است از سنتهای اسلامی، آن را همه وقت می‌توان به کار برد چنانکه اگر در آینده بخواهند طبقه‌بندی‌ای از علوم شرعی اسلامی برنظامی دیگر (غیر از کتابخانه کنگره) تدوین کنند، می‌توان همین طبقه‌بندی حاضر را با تغییرات و تعدیلاتی بکار برد.

در باره پیدایش و تکامل علوم شرعی و طبقه‌بندی آنها و تاریخ موجز هر یک از آن علوم، مقدمه‌ای نوشته شده بود که آنرا نیز بی‌کم و کاست در آغاز این طبقه‌بندی آوردیم، و تجدید نظر را از خوف تأخیر در طبع و نشر به آینده واگذاریم. این تاریخچه علوم شرعی در نهایت ایجاز نوشته شده و بسیاری از مسائل بحث‌انگیز به اشاره‌ای رها شده است، از آنکه این مدخل اساساً بقصد توجیه طبقه‌بندی نوشته شده نه تحقیقی نو در تاریخ تطور علوم شرعی و حل معضلات تاریخی آن، ولی شاید که از خلال آن آگاهی اجمالی از سیر علوم شرعی نیز بهم رسد.»

در نیمه دیگر کتاب، «متن» یا جدول گسترش یافته و دقیق علوم دینی اسلام در نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره آمده است، با کدی یعنی مجموعه‌ای از دو کلمه BP و اعداد معین و محدودی که اصل این رده‌بندی برای اسلام در نظر گرفته بوده است، و این گسترش برای جبران کمبودها و تفصیل دادن اجمالهای آن تدوین شده است. این جدول به خط نستعلیق، به‌خامه آقای حسن محرابی نوشته شده و بخشهای عمده آن عبارتند از: کلیات، سرگذشتنامه‌ها، قرآن و علوم قرآنی (از جمله تفسیر)، حدیث، فقه و اصول کلام و عقاید، فرق اسلامی، اخلاق اسلامی، آداب و رسوم، تصوف و عرفان. و در پایان فهرست جامعی از اعلام اشخاص و عناوین کتابها و موضوعات، افزوده شده است.

«رده BP اسلام» یک متن و راهنمای فنی کتابداری و کتابخانه‌ایست، ولی روش تحقیق و تبویب آن، بویژه مقدمه متین و محققانه اثر، می‌تواند برای محققان و اسلامشناسان غیرکتابدار هم مطلوب و مایه اعجاب باشد.

ب. خ.

نظیر اجمالی

امیر معز، علیرضا و اسدالله کارشناس. جبر خطی. تهران، دانشگاه تهران ۱۳۵۹. ۲۲۸ ص. ۵۲۰ ریال.

جبرخطی شاخه‌ای از ریاضیات است که در نتیجه پژوهش حل دستگاههای معادلات خطی پدید آمده است، و کاربرد آن در زمینه‌های بسیار گوناگون جنبه‌های متعددی بدان بخشیده است. مفاهیم اساسی جبرخطی «فضاهای برداری» و «تبدیلات خطی و ماتریس‌ها» است، از این مفاهیم به عنوان زبانی جهت بیان اندیشه‌ها و حل مسائل در هندسه، جبر و آنالیز و کاربردهای ریاضی در علوم طبیعی و اجتماعی به طور وسیعی استفاده می‌شود. هدف این کتاب آشنا ساختن خواننده با این مفاهیم و تهیه مقدمه‌ای بر مباحث پیشرفته این علم است. برای این منظور کتاب حاضر طوری تنظیم شده است که بتوان آن را هم در مرحله مقدماتی و هم در سطح بالاتر مورد استفاده قرار داد.

اساسی‌ترین جنبه جبرخطی را می‌توان در ارتباط با هندسه دانست، از این رو موضوع جبر فضاهای خطی وابسته به صفحه اقلیدسی، شش فصل اول کتاب را به خود اختصاص داده است، در فصل اول سعی شده است که جبر جفتهای مرتب از تعبیر هندسی بردارها نتیجه‌گیری گردد. فصول دیگر شامل تبدیلات خطی روی

